ОРГАНІЗАЦІЯ І УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ЗДОРОВ'Я

УДК 614.2(477.87)(23.0):352
DOI https://doi.org/10.32782/2786-7684/2025-2-26

Миронюк Іван Святославович,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри наук про здоров'я,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0000-0003-4203-4447
м. Ужгород, Україна

Слабкий Геннадій Олексійович,
доктор медичних наук, професор,
завідувач кафедри громадського здоров'я,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0000-0003-2308-7869
м. Ужгород, Україна

Білак-Лук'янчук Вікторія Йосипівна,
кандидат медичних наук, доцент, доцент кафедри наук про здоров'я,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID ID: 0000-0003-3020-316X
м. Ужгород, Україна

Комплексна характеристика територіальних громад гірської географічної зони як чинник до оптимізації діяльності по збереженню та зміцненню здоров'я населення

Вступ. В умовах проведеної адміністративно-територіальної реформи та реформування системи охорони здоров'я в Україні територіальні громади являються базовим рівнем по забезпеченню збереження та зміцнення здоров'я населення.

Мета дати комплексну характеристику територіальної громади як базового рівня розвитку системи охорони здоров'я регіону по збереженню та зміцненню здоров'я населення.

Матеріали та методи. Дослідження проведено на базі Довжанської сільської територіальної громади Хустського району Закарпатської області. *Матеріали:* паспорт територіальної громади. *Методи:* бібліосемантичний, структурно-логічного аналізу.

Результати та їх обговорення. До складу Довжанської сільської територіальної громади входить вісім населених пунктів із чисельністю населення від 109 до 7075 жителів. Всього в громаді проживає 16 575 осіб із наступною віковою структурою: 22,8% дітей, 56,0% населення працездатного віку та 21,2% населення старше працездатного віку. Найменшу частку складає населення у віці 15-18 років – 4,8% та 0-6 років – 6,5%. Відмічається несприятлива демографічна ситуація. Загальна протяжність автодоріг в межах громади становить 144,2 км, з них 70% потребують капітального ремонту та в осінньо-весняний період є умовно прохідними. На території громади функціонує комунальне некомерційне підприємство «Довжанський центр первинної медичної допомоги» в складі якого діє п'ять амбулаторій загальної практики-сімейної медицини та в трьох населених пунктах громади функціонують аптеки. На території громади розташовано пункт постійного базування бригад екстреної медичної допомоги Іршавської станції екстреної медичної допомоги. Населення трьох населених пунктів позбавлене можливості отримувати не тільки доступну первинну, а і долікарську медичну допомогу. Населення громади не має можливості отримати доступну стоматологічну допомогу, яка ВООЗ віднесена до первинної допомоги. **Висновки.** Аналіз комплексної характеристики населених пунктів, структури населення та інфраструктури по забезпеченню життєдіяльності та збереження та зміцнення здоров'я населення вказує на низький та нерівномірний доступ жителів різних населених пунктів громади до умов по збереженню та зміцненню здоров'я. Питання збереження та зміцнення здоров'я населення в громаді не є пріоритетним. Ситуація вимагає проведення в громадських слухань із зазначеного питання та прийняття та виконання комплексної цільової програми по забезпеченню конституційних прав населення громади на збереження та зміцнення здоров'я.

Ключові слова: територіальні громади, гірська географічна зона, комплексна характеристика, здоров'я, збереження та зміцнення, умови, забезпечення.

Myronyuk Ivan Sviatoslavovych, Doctor of Medical Sciences, Professor, Professor at the Department of Health Sciences, Uzhhorod National University, ORCID ID: 0000-0003-4203-4447, Uzhhorod, Ukraine

Slabkiy Gennadiy Oleksiyovych, Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department of Public Health, Uzhhorod National University, ORCID ID: 0000-0003-2308-7869, Uzhhorod, Ukraine

Bilak-Lukianchuk Viktoriia Yosypivna, Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Health Sciences, Uzhhorod National University, ORCID ID: 0000-0003-3020-316X, Uzhhorod, Ukraine

Comprehensive characteristics of territorial communities of the mountainous geographical zone as a factor for optimization of activities to preserve and strengthen public health

Introduction. In the context of the administrative-and-territorial reform and the reform of the health care system in Ukraine, territorial communities are the basic level for ensuring the preservation and strengthening of public health.

Objective: to give a comprehensive characteristic of the territorial community as a basic level of the development health care system in the region to preserve and strengthen the health of the population.

Materials and methods. The study was conducted on the base of the Dovzhanska rural territorial community of the Khust district of Transcarpathian region. *Materials:* passport of the territorial community. *Methods:* bibliosemantic, of structural-and-logical analysis.

Results and their discussion. The Dovzhanska rural territorial community includes eight settlements with a population from 109 to 7,075 residents. In total, 16,575 people live in the community with the following age structure: 22.8% of children, 56.0% of the working-age population and 21.2% of the population over working age. The smallest share is composed by the population aged 15-18 years – 4.8% and 0-6 years – 6.5%. This kind demographic situation is unfavorable. The total length of roads within the community is 144.2 km, of which 70% need major repairs and are conditionally passable in the autumn and spring. On the territory of the community, a communal non-profit enterprise "Dovzhansky Center for Primary Medical Care" is functioning, which includes five outpatient clinics of general practice-family medicine and pharmacies are functioning in three settlements of the community. On the territory of the community, there is a permanent base of emergency medical teams of the Irshava Emergency Medical Care Station. The population of three settlements is deprived of the opportunity to receive not only affordable primary medical care, but also pre-medical care. The population of the community does not have the opportunity to receive affordable dental care, which is classified by the WHO as primary care.

Conclusions. The analysis of the comprehensive characteristics of settlements, the structure of the population and infrastructure to ensure life and preserve and strengthen the health of the population indicates low and uneven access of the residents of different settlements of the community to conditions for preserving and strengthening health. The issue of preserving and strengthening the health of the population in the community is not a priority. The situation requires public hearings on this issue and the adoption and implementation of a comprehensive target program to ensure the constitutional rights of the community population to preserve and strengthen health.

Key words: territorial communities, mountainous geographical zone, comprehensive characteristics, health, preservation and strengthening, conditions, provision.

Вступ. В результаті проведеної адміністративно-територіальної реформи в Україні сформовані територіальні громади та визначено їх задачу та функції [1, 2]. Задачі та функції територіальних громад по забезпеченню збереження та зміцнення здоров'я визначено Законом України «Про систему громадського здоров'я» [3]. На забезпечення основної діяльності територіальні громади забезпечені відповідним фінансуванням [4]. Що стосується питань збереження та зміцнення здоров'я населення, то територіальні громади є базовим рівнем в їх забезпеченні [5].

Мета дослідження: дати комплексну характеристику територіальної громади як базового рівня розвитку системи охорони здоров'я регіону по збереженню та зміцненню здоров'я населення.

Матеріали та методи. Дослідження проведено на базі Довжанської сільської територіальної громади Хустського району Закарпатської області. *Матеріали:* паспорт територіальної громади. *Методи:* бібліосемантичний, структурно-логічного аналізу.

Результати досліджень та їх обговорення. При створенні Довжанської сільської територіальної громади (ТГ) до її складу були включені 8 населених пунктів, а саме: Довге, Бронька, Каллів, Липецька Поляна, Ожоверх, Приборжавське, Слоповий, Суха.

Враховуючи, що дороги – це основа розвитку інфраструктури, нами проаналізовано протяжність та стан доріг на території громади. Загальна протяжність автодоріг в межах ТГ становить 144,2 км, з них: 33,1 км доріг загального користування місцевого значення Довге-Іршава та Свалява – Довге -Липча та 111,1 км доріг місцевого значення (покриття асфальтне і покращене ґрунтове). При цьому 70% доріг на території громади потребують капітального ремонту. Було проаналізовано відстань від населених пунктів громади до адміністративних центрів. Дані наведено в табл.1.

Таблиця 1

Відстань від населених пунктів громади до адміністративних центрів

Населений пункт	Відстань (км) до:		
	адміністративного центру громади	районного центру	обласного центру
Довге	0	31	102
Бронька	6	36	96
Каллів	11	25	112
Липецька Поляна	9	23	111
Ожоверх	13	21	115
Приборжавське	6	36	97
Слоповий	11	26	113
Суха	31	39	99

Крім того було проаналізовано відстань від адміністративного центру громади до великих міст. Вони складають: м. Мукачево – 62 км.; м. Берегово – 58 км.; м. Хуст – 31 км.; м. Виноградів – 46 км.; м. Рахів – 159 км.; м. Ужгород – 102 км.

Станом на 01.01.2023 чисельність населення, яке проживає на території громади становить 16 575 осіб. Дані про статево-вікову характеристику населення громади представлено в табл. 2.

Аналіз наведених в табл. 2 даних вказує на те, що в громаді проживає 22,8% дітей, 56,0% населення працездатного віку та 21,2% населення старше працездатного віку. Найменшу частку складає населення у віці 15-18 років – 4,8% та 0-6 років – 6,5%.

Таблиця 2

Статево-вікова характеристика населення громади станом на 01.01.2023

Стать		0-6 років	7-14 років	15-18 років	19-35 років	36-59 років	60 +
Жінки		596	1046	435	2002	3004	1942
Чоловіки		487	856	356	1705	2558	1588
Всього в громаді	абс	1083	1902	791	3707	5562	3530
	%	6,5	11,5	4,8	22,4	33,6	21,2

Далі, в табл. 3 наведено дані про статево-вікову характеристику населення в розрізі населених пунктів громади.

Необхідно зазначити, що три (37,5%) населених пункти мають населення в кількості менше 200 осіб та п'ять (62,5%) населених пунктів мають населення в кількості більше 1500 осіб. Найменшими населеними пунктами громади є села Ожоверх та Каллів з кількістю населення відповідно 175 та 122 осіб.

Наступним кроком дослідження було вивчення соціальної характеристики населення громади. Отримані результати наведено в табл. 4.

Аналіз наведених в табл. 4 даних вказує на те, що в громаді проживає значна частка населення яке відноситься до категорії населення, які відносить до осіб з особливими потребами. Так, частка людей похилого віку складає 21,2%, частка дорослого населення з інвалідністю – 3,1%, частка дітей з інвалідністю – 2,6% (від загальної кількості дітей). При цьому в громаді проживає 180 (1,1%) осіб, які відносяться до категорії внутрішньо переміщених в зв'язку із війною проти російської воєнної агресії.

Далі вивчалися та аналізувалися дані про демографічну ситуацію в громаді. Отримані дані про народжуваність та смертність в громаді за 2021 та 2022 роки наведено в табл. 5.

Таблиця 3

Статево-вікова характеристика населення в розрізі населених пунктів громади станом на 01.01.2022

Населений пункт	Всього	0-6 років		7-14 років		15-18 років		19-35 років		36-59 років		60 +	
		ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч
Довге	7075	254	207	445	365	203	151	852	726	1279	1090	827	676
Бронька	1518	55	44	95	79	39	37	183	156	274	234	177	145
Каллів	122	4	3	7	6	3	2	20	12	22	18	14	11
Липецька Поляна	2465	88	72	154	127	74	57	296	252	444	379	287	235
Ожоверх	175	6	5	11	8	7	6	21	7	31	27	20	16
Приборжавське	3329	119	97	209	171	87	71	400	341	616	512	388	318
Слоповий	109	4	3	6	6	3	2	16	11	20	16	12	10
Суха	1782	64	52	112	92	46	39	215	187	322	275	208	170

Таблиця 4

Соціальна характеристика населення громади станом на 01.01.2023 року

Соціальна група	Кількість осіб		Всього	
	жінки	чоловіки	абс	%
Люди похилого віку	1942	1588	3530	21,2
Люди з інвалідністю (дорослі)	198	309	507	3,1
Діти з інвалідністю	41	57	98	2,6
Люди з частковою або повною втратою рухової активності, пам'яті	14	9	23	0,1
Люди з невиліковними хворобами, що потребують тривалого лікування	109	99	208	1,3
Кількість сімей, де є дорослі-інваліди	198	309	491	3,0
Учасники бойових дій			22	0,1
Члени родини загиблого учасника бойових дій (в тому числі після 24.02.2022)	8	2	10	0,06
Вутрішньо переміщені особи	80	27	180	1,1
з них дітей ВПО	37	28	65	0,4

Таблиця 5

Демографічна ситуація в громаді, 2021-2022 роки

Населений пункт	2021				2022			
	народилося		померло		народилося		померло	
	ж	ч	ж	ч	ж	ч	ж	ч
Довге	25	25	56	58	25	27	44	63
Бронька	3	3	8	5		3	6	9
Липецька Поляна	5	3	11	16	3	5	6	19
Ожоверх	-	-	-	2	1	-	1	2
Приборжавське	3	2	12	14	6	5	10	12
Слоповий	-	-	-	-	-	-	-	1
Суха	3	7	10	8	6	2	7	9
Всього	39	40	97	103	41	42	74	115
	79		200		83		189	

Аналіз наведених даних дає підстави стверджувати про демографічну кризу на рівні громади. Так, в 2021 на одну дитину, що народилася зареєстровано 3,99 випадків смертей. В 2022 році вказане співвідношення склало 1:2,28. При цьому у 2022 році у зрівнянні з 2021 роком відмічається тенденція до зростання (+5,0%) кількості народжених дітей.

На стан демографічних процесів впливають також міграційні процеси. Дані про міграційні процеси в громаді наведено в табл. 6.

Таблиця 6

Міграційні процеси в громаді

Населений пункт	2021				2022			
	прибуло		вибуло		прибуло		вибуло	
	ж	ч	ж	Ч	ж	ч	ж	ч
Довге	132	122	73	51	42	39	28	19
Каллів	3	3	1	3				
Липецька Поляна	28	10	9	3	11	7	5	6
Ожоверх	-	1	1	-	-	-	-	-
Приборжавське	12	12	4	3	13	6	7	10
Всього	175	148	88	60	66	52	40	75
	323		148		118		115	

Аналіз наведених в табл. 6 даних вказує на перевищення кількості осіб, що прибули до громади, кількості осіб, що із неї вибули. Таких в 2021 році було зареєстровано175 осіб, а у 2022 році – 3 осіб. За період дослідження міграційні процеси зареєстровані не в усіх населених пунктах громади.

З метою досягнення поставленої мети наступним кроком було вивчення наявності та структури закладів охорона здоров'я на території громади. Отримані дані наведено в табл. 7.

В ході дослідження було встановлено, що на території громади функціонує комунальне некомерційне підприємство «Довжанський центр первинної медичної допомоги» (КНП "Довжанський ЦПМД"), в складі якого діє п'ять амбулаторій загальної практики-сімейної медицини (АЗПСМ) та в трьох населених пунктах громади функціонують аптеки. Також на території громади (с. Довге) розташовано пункт постійного базування бригад екстреної медичної допомоги Іршавської станції екстреної медичної допомоги.

Аналіз наведених в табл. 7 даних вказує на те, що із восьми населених пунктів громади населення трьох населених пунктів (37,5%) позбавлене можливості отримувати не тільки доступну ПМСД, а і долікарську медичну допомогу. Доступну можливість придбати необхідні лікарські засоби має населення трьох (37,5%) населених пунктів громади.

Таблиця 7

Заклади охорони здоров'я на території громади

Медичні заклади	
АЗПСМ с. Бронька (КНП "Довжанський ЦПМД")	Медичні послуги ПМСД
АЗПСМ с. Довге (КНП "Довжанський ЦПМД"), Аптека ТОВ «БМ&Н»	Медичні послуги ПМСД Реалізація лікарських засобів
АЗПСМ с. Липецька Поляна (КНП "Довжанський ЦПМД"), Аптека ТОВ "ФАРМ СІМ'Я"	Медичні послуги ПМСД Реалізація лікарських засобів
АЗПСМ с. Приборжавське (КНП "Довжанський ЦПМД"), Аптека ТОВ «БМ&Н»	Медичні послуги ПМСД Реалізація лікарських засобів
АЗПСМ с .Суха (КНП "Довжанський ЦПМД")	Медичні послуги ПМСД
Пункт постійного базування бригад екстреної медичної допомоги: с. Довге Іршавської станції екстреної медичної допомоги.	Надання екстреної медичної допомоги

Екстрену медичну допомогу населенню громади надають медичні працівники пункту постійного базування бригад екстреної медичної допомоги Іршавської станції екстреної медичної допомоги який розташований в с. Довге. Враховуючи відстані та стан доріг, особливо у осінньо-весняний період, коли вони є умовно прохідними, даний вид медичної допомоги для населення віддалених населених пунктів є умовно доступним. Населення громади не має можливості отримати доступну стоматологічну допомогу, яка ВООЗ віднесена до первинної допомоги. Крім того встановлено, що всі заклади ПМСД та аптеки, які функціонують на території громади не забезпечують вільний доступ для людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Подальший аналіз показав, що за період із 22.04.2021 року по 28.06.2023 року на рівні громади було прийнято 45 цільових програм із яких тільки наступні опосередковано стосувалися питання збереження та зміцнення здоров'я населення громади:

– від 23.09.2021 № 404 «Програма розвитку та фінансової підтримки КНП "Іршавська міська лікарня" на 2021-2026 роки»;

– від 22.12.2022 № 903 «Програма забезпечення пільговим відпуском лікарських засобів окремим групам населення та за певними категоріями захворювань на 2023 рік».

Далі аналізувалося питання щодо видатків громади за 2022 рік. Вони склали 129 673 110 грн. в тому числі 120 584 951 грн. загального фонду та 9 088 159. грн. спеціального фонду. Структуру видатків відображено на рис. 1.

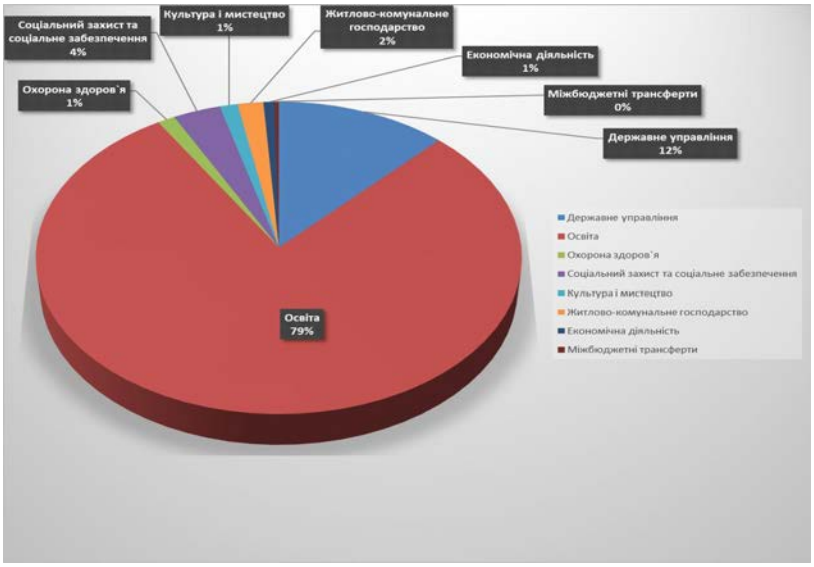

Рис. 1. Структура видатків громади, 2022 рік

Аналіз структури видатків вказую на те, що питання збереження та зміцнення здоров'я в громаді не є пріоритетним. В 2022 році на заходи охорони здоров'я в громаді використано 1,0% видатків.

Висновки. Аналіз комплексної характеристики населених пунктів, структури населення та інфраструктури по забезпеченню життєдіяльності та збереження та зміцнення здоров'я населення вказує на низький та нерівномірний доступ жителів різних населених пунктів громади до умов по збереженню та зміцненню здоров'я. Питання збереження та зміцнення здоров'я населення в громаді не є пріоритетним. Ситуація вимагає проведення громадських слухань із зазначеного питання та прийняття і виконання комплексної цільової програми по забезпеченню конституційних прав населення громади на збереження та зміцнення здоров'я.

REFERENCES

1. Pro dobrovilne obiednannia terytorialnykh hromad: Zakon Ukrainy vid 5 liutoho 2015 roku No 157-VIII. Available from: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text. (data zvernennia: 21.05. 2025).

2. Perspektyvni plany formuvannia terytorii hromad – krok do novoi systemy orhanizatsii vlady na mistsiakh. Detsentralizatsiia. Elektronnyi resurs. Available from: decentralization.gov.ua. (data zvernennia: 21. 05. 2025)

3. Pro systemu hromadskoho zdorovia: Zakon Ukrainy vid 6 veresnia 2022 roku No 2573-IX. Available from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text (data zvernennia: 21. 05. 2025)

4. Pro vnesennia zmin do Biudzhetnoho kodeksu Ukrainy shchodo zarakhuvannia rentnoi platy za korystuvannia nadramy dlia vydobuvannia nafty, pryrodnoho hazu ta hazovoho kondensatu [On Amendments to the Budget Code of Ukraine Regarding the Crediting of Rent for the Use of Subsoil for the Production of Oil, Natural Gas and Gas Condensate]: Zakon Ukrainy vid 20 hrudnia 2016 roku No 1793-VIII. Ofitsiinyi portal Verkhovnoi Rady Ukrainy. Available from: http://zakon2.rada.gov.ua/ laws/ show/ 1793-19. (data zvernennia: 21.05.2025) [in Ukrainian].

5. Myroniuk IS, Slabkyi HO, Shafranskyi VV, Brych VV, Bilak-Lukianchuk VI. Terytorialni hromady yak bazovyi riven zabezpechennia zmitsnennia ta zberezhennia zdorovia naselennia [Territorial communities as a basic level of ensuring the strengthening and preservation of population health]. Ukraina. Zdorovia natsii. 2021;4 (66): 57–62 [in Ukrainian].